

Asia: VN/30511/2023

Työ- ja elinkeinoministeriön lausuntopyyntö vientivetoista työmarkkinamallia ja sovittelujärjestelmän kehittämistä koskevista hallitusohjelmakirjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne Suomen työmarkkinamallin kehittämisestä.

Työnantajien tiukka koordinaatio työehtokierrosten kustannusvaikutusten suhteen on kriisiyttänyt neuvottelut aiheuttaen työtaistelu-uhkia ja myös työtaisteluita. Olennainen osa tätä koordinaatiota on ollut valtakunnansovittelijan toimiminen työnantajien koordinaation takuuhenkilönä.

Nk. yleisellä linjalla on aina ollut merkityksensä sovittelutoiminnassa. Viime vuosina yleinen linja on sovittelutoiminnassa valittu käytännössä teknologiateollisuuden työehtoratkaisusta. Yleisestä linjasta ei ole kyse silloin kun yhden työehtoratkaisun kustannusvaikutus määritellään yleiseksi linjaksi.

Edellä mainittu koordinaatio ja teknologiateollisuuden ratkaisujen kustannusvaikutuksien äärimmäisen tiukka vahtiminen EK:n koordinoimana on aiheuttanut sen, ettei työnantajaliitoilla ole ollut tarvetta, eikä motivaatiota etsiä ratkaisuja alakohtaisista tarpeista lähtien. Tämä on aiheuttanut paitsi työtaisteluita myös työehtosopimusten rämettymistä alakohtaisten, tarpeellisten uudistusten jäädessä tekemättä.

Suomen hallituksen kaavailemat järjestelmätason muutokset vaikuttavat olennaisesti työmarkkinamalliin. Esimerkiksi työtaisteluoikeuden rajaaminen ja paikallisen sopimisen periaatteiden täydellinen muuttaminen ovat tällaisia asioita. Rakennusliitto katsoo, että näitä asioita ei voi käsitellä irrallaan palkkamallista, vaan tulisi tarkastella kokonaisuutta.

Rakennusliiton näkemyksen mukaan suomalaisen työmarkkinamallin luominen kuuluu työmarkkinajärjestöjen tehtäviin.

Työmarkkinamallin on voitava huomioida toimialakohtaiset erityistarpeet, talouden tilanne ja työehtosopimusten ajantasaistaminen sekä kehittäminen. Erilaiset palkankorotusmallit ja palkkaohjelmat sekä uudistukset tulee voida sallia, jos pyrkimys on kohti seesteisempiä työehtokierroksia.

Toimiva työmarkkinamalli edellyttää sopimuskausien yhtenäistämistä. Kun nykytilanteessa sopimuskausien päättyminen on varsin pitkällä aikajanelalla aiheuttaa se väistämättä vinoutumista

kustannusvaikutusta tarkastellessa. Tämän päivän taloustilannetta vasten tehty ratkaisu ei ole välttämättä vuoden kuluttua relevantti. Yhteinen, luotettava, myös alakohtaiset poikkeavuudet huomioiva talouden tilan kuva on olennainen osa työmarkkinamallia.

2. Näkemyksenne hallitusohjelmakirjauksesta, jonka mukaan: ”Laissa työriitojen sovittelusta säädetään, että palkantarkastusten yleistä linjaa ei voida ylittää valtakunnansovittelijan toimistosta tai sovittelulautakunnan toimesta annettavalla sovintoehdotuksella”.

Rakennusliitto pitää hallitusohjelmakirjausta erittäin ongelmallisena. Epätarkka kirjaus yleisestä linjasta jättää paljon avoimia kysymyksiä. Yhden toimialan työehtoratkaisusta ei voi muodostua yleistä linjaa. Työehtosopimusratkaisujen kustannusvaikutuslaskenta on usein tulkinnanvaraista. Nykymallissa valtakunnansovittelijan toimisto ottaa annettuna totuutena työnantajapuolen kustannusvaikutuslaskelmat. Tämä on iso ongelma sovittelutoiminnan puolueettomuusolettamalle. Yleistä linjaa ei voi määrittää pelkästään toisen osapuolen laskelmiin perustuen.

Yleisen linjan määrittelyn tekee erittäin vaikeaksi se, että sopimukset päättyvät eri ajankohtina pitkin vuotta. Tämä tekee yleisen linjan määrittelyn käytännössä mahdottomaksi. Myös taloustilanteen nopea muuttuminen on ongelma.

Mikäli sovittelijan tai sovittelulautakunnan mahdollisuuksia ratkaista työriita rajoitetaan lainsäädännöllä, tulee koko sovittelujärjestelmän tarpeellisuus erittäin kyseenalaiseksi. Jos työmarkkinaosapuolet eivät koe sovittelujärjestelmän toimivan työehtoratkaisujen tukena, sen merkitys heikkenee oleellisesti. Tämän seurauksena työriidat lisääntyvät entisestään.

Lainsäädäntömuutos on ongelmallinen myös Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten kannalta, koska neuvotteluosapuolten täysi autonomia vaarantuisi oleellisesti Suomen hallituksen toimien takia. Tämä autonomia tulisi päinvastoin valtioiden turvata.

2 a). Millä tavoin vientivetoisessa mallissa voitaisiin kohdentaa palkankorotuksia sellaisille aloille tai sellaisiin tehtäviin, joissa on palkkauksen kehittämistarpeita?

Tiukka prosenttikorotuksiin perustuva palkankorotusmekanismi kasvattaa palkkaeroja entisestään. Palkkaratkaisut tulisi voida toteuttaa myös euromääräisinä tai sekalinjan korotuksina.

Pelkästään euromääräisillä palkankorotuksilla matalapalkkaongelma ei poistu tai merkittävästi vähene. Työmarkkinamallissa tuli voida sopia mekanismista, joka huomioi matalapalkka-alat. Poikkeamisista yleiseen linjaan tulisi sopia mittarit ja mekanismit. Matala- ja naispalkkaerät voisivat olla ratkaisu palkkaerojen kaventamiseksi. Malleja mekanismiin löytyy mm. Ruotsista ja myös Suomen työmarkkinahistoriasta.

3. Millaisessa menettelyssä työmarkkinaosapuolten yhteistä hyväksyntää nauttiva työmarkkinamalli olisi mahdollista valmistella?

Yhteistä hyväksyntää nauttiva työmarkkinamalli on mahdollista saavuttaa ainoastaan työmarkkinaosapuolten yhdessä neuvotellen ja sopien. Ulkopuolisten tahojen puuttuminen ei edistä luottamusta – päin vastoin. Osapuolten sopimana ratkaisu on sitovampi ja kestävämpi.

Työnantajapuolen oikeuksien lisääminen yksipuolisesti työntekijäpuolen oikeuksien kustannuksella ainoastaan vaikeuttaa työehtoneuvotteluja entisestään.

Vakavia neuvotteluja palkkamallista ei voi syntyä, ellei samalla neuvotella asiaan oleellisesti liittyvistä asioista kuten työtaisteluoikeus ja paikallinen sopiminen.

4. Onko työriitojen sovittelusta annettuun lakiin perustuvaa vapaaehtoista sovittelua tarpeellista kehittää? Voidaanko lakisääteisen sovittelujärjestelmän rinnalla kehittää liittojen keskinäistä sovittelujärjestelmää esimerkiksi työehtosopimusten rajariitojen ratkaisemiseksi (keskusjärjestöjen välinen/sisäinen konsiliaatio, vrt. vastaava menettely Ruotsissa)?

Rakennusliiton mielestä liittojen keskinäisen sovittelujärjestelmän kehittämiseksi ei ole esteitä. Ongelmat useimmiten syntyvät työnantajan halusta vaihtaa noudatettava työehtosopimus itselleen edullisempaan sopimukseen. Työehtosopimuksen valitseminen ei saa olla vain työnantajan järjestäytymispäätöksen varassa vaan se tulee perustua todelliseen toimialan muutostilanteeseen.

5. Näkemyksenne työriitojen sovitteluinstituutioon kuuluvien toimijoiden (valtakunnansovittelija, sivutoimiset sovittelijat, sovittelulautakunta) merkityksestä ja roolista neuvotteluratkaisuun pääsemisessä ja työrauhan ylläpitämisessä. Kuinka lakisääteinen vientimalli vaikuttaisi sovitteluinstituution rooliin työmarkkinoiden toimivuuden edistämiseksi ja työriitojen sovittelussa?

Rakennusliitto pitää välttämättömänä, että sovittelijoilla on aito mahdollisuus ottaa huomioon toimialakohtaiset tarpeet sovittelutoiminnassa. Sovitteluinstituution tulee nauttia työmarkkinaosapuolten molemminpuolisesta luottamuksesta. Viimeisimpien työehtokierrosten aikana luottamus sovittelujärjestelmään on palkansaajapuolella vähentynyt. Sovittelijan tiukka linja ja työnantajapuolen asettaman kustannusraamin tukeminen on vaikeuttanut ratkaisuihin pääsyä. Tätä alleviivaa se, että useat ratkaisut viime kierroksella tehtiin sovintoehdotuksen hylkäämisen jälkeen osapuolten välillä.

Rakennusliiton näkemyksen mukaan yhden ”pääsovittelijan” malli on aikansa elänyt. Sovittelija valitaan vuoroin työnantaja ja työntekijäpuolelta. Tämä on omiaan lisäämään riskiä puolueellisesta sovittelutoiminnasta. Tasapuolisen sovittelutoiminnan saavuttamiseksi parempi ratkaisu olisi esim. kolme henkinen sovittelulautakunta. Osapuolet valitsisivat edustajansa 1+1 mallilla ja kolmantena sovittelijana toimisi nk. puolueettoman taustan omaava henkilö.

Lakisääteinen vientimalli tulisi entisestään vaikeuttamaan työehtoratkaisuihin pääsyä. Työtaistelut lisääntyisivät eikä sovitteluinstituutiolla olisi juurikaan roolia työriitojen sovittelussa, koska lopputulos olisi jo ennalta määrätty.

6. Tulisiko sovittelun tueksi ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi edistää toimenpiteitä, joilla tuotetaan objektiivista tietoa työmarkkinoista, makrotaloudellisesta kehityksestä ja toimialakohtaisista olosuhteista? Jos kyllä, mitä nämä toimenpiteet voisivat olla?

Työmarkkinajärjestöjen yhteinen tilannekuva taloudesta ja työehtomuutosten sekä palkankorotusten kustannusvaikutuksesta tukee työmarkkinajärjestelmän toimivuutta. Rakennusliiton mielestä objektiivisen tiedon tuottaminen työmarkkinoista, makrotaloudellisesta kehityksestä ja toimialakohtaisista olosuhteista on kannatettavaa.

Valtakunnansovittelijan toimiston alaisuuteen perustettava talouden selvitystoimikunta voisi toimia em. tiedon tuottajana. Olennaista olisi perustaa yhteisesti hyväksytty ja riippumaton taloustietoa tuottava taustaryhmä työmarkkinaneuvottelujen sujuvoittamiseksi.

7. Muut mahdolliset kommentit.

Ulkopuolisten puuttuminen työmarkkina- ja neuvottelutoimintaan ei ole tuottanut juuri muuta kuin riitelyä. Hallituksen kokoonpano yleensä muuttuu vaalikausittain. Mikäli Suomen hallitus ottaa roolia työmarkkinoilla muuttamalla lainsäädäntöä, on todennäköisenä lopputulemana hallituskausittain vaihtuvaa, tempoilevaa ja epävakaata kehitystä työmarkkinoilla. Suomalaisessa työmarkkinatoiminnassa tärkeää on ollut tietty ennustettavuus ja vakaus.

Kun työmarkkinaosapuolilla on keskenään tasavertaiset lähtökohdat neuvotteluihin omine painostuskeinoineen, tuottaa tämä keskimääräin oikeudenmukaisia ratkaisuja. Horjuttamalla tätä tasapainoa ei saada aikaan vakautta vaan yhä lisääntyvää epävarmuutta ja työtaisteluja.

Helsingissä, 8. päivänä tammikuuta 2024

Palonen Kimmo

Rakennusliitto ry - Kimmo Palonen, Rakennusliitto ry, puheenjohtaja